

ТАВРІЙСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Випуск 54

Херсон - 2007

Видається за рішенням Науково-координаційної ради Херсонської області Південного наукового центру Національної академії наук України, вченої ради Херсонського державного аграрного університету та Президії Української академії аграрних наук з 1996 року. Зареєстрований у ВАК України в 1997 році "Сільськогосподарські науки", перереєстрацію пройшов у червні 1999 року (постанова президії ВАК №1-05/7), у лютому 2000 року (№2-02/2) додатково "Економіка в сільському господарстві", та у травні 2000 року (№1-02/5) додатково "Будівельні конструкції, будівлі та споруди", у червні 2007 року (№1-05/6) додатково "Іхтіологія". Свідоцтво про державну реєстрацію ХС №250 від 16.10.2003 р.

Рекомендовано до друку вченою радою Херсонського державного аграрного університету 24.10.2007 року (протокол № 2).

Редакційна колегія:

- Ушкаренко В.О. – д.с.-г.н., професор, академік УААН (головний редактор);
Коваленко В.П. – д.с.-г.н., професор, чл. кор. УААН (заст. головного редактора);
Морозов В.В. – к.с.-г.н., професор (заст. головного редактора);
Колесніков В.В. – к.с.-г.н., доцент (відповідальний редактор);
Андрусенко І.І. – д.с.-г.н., професор;
Арсан О.М. – д.б.н., професор;
Базалій В.В. – д.с.-г.н., професор;
Бойко М.Ф. – д.б.н., професор;
Ванцовський А.А. – к.с.-г.н., с.н.с.;
Вовченко Б.О. – д.с.-г.н., професор;
Гамаюнова В.В. – д.с.-г.н., професор;
Данілін В.М. – д.е.н., професор;
Дебров В.В. – д.с.-г.н., професор;
Євтушенко М.Ю. – д.б.н., професор;
Іванов В.О. – д.с.-г.н., професор;
Кудряшов В.П. – д.е.н., професор;
Лазер П.Н. – к.с.-г.н., професор;
Лимар А.О. – д.с.-г.н., професор;
Мармуль Л.О. – д.е.н., професор;
Міхеев Є.К. – д.с.-г.н., професор;
Навроцька Л.Г. – к.ю.н., доцент;
Нежлукченко Т.І. – д.с.-г.н., професор;
Миколайчук Н.С. – д.е.н., професор;
Орлюк А.П. – д.б.н., професор;
Пелих В.Г. – д.с.-г.н., професор;
Пилипенко Ю.В. – к.б.н., доцент;
Соловійов І.О. – к.е.н., доцент;
Філіп'єв І.Д. – д.с.-г.н., професор;
Ходосовцев О.Є. – д.б.н., професор;
Червін І.І. – д.е.н., професор;
Шерман І.М. – д.с.-г.н., професор.

Таврійський науковий вісник: Збірник наукових праць ХДАУ. Вип.54. -Херсон: Айлант. 2007. -332 с.

У збірнику подаються результати наукових досліджень теоретичного та практичного характеру з різноманітних питань розвитку агропромислового комплексу.

Розрахований на наукових працівників, докторантів, аспірантів, магістрантів, викладачів вищих навчальних закладів і виробничиків, які працюють над вирішенням актуальних проблем розвитку регіонів України та їх агропромислових комплексів.

Стратегічні альянси та спільні підприємства дозволяють малим та великим компаніям та фірмам, що мають справу із свіжою овочевою продукцією, ефективно торгувати на світовому ринку. З кожним роком все більше фірм відмовляються від суто регіонального фокусу і починають замислюватися над глобальними інвестиціями та пошуком джерел продукції для поставок за кордоном.

Велику роль у стимулюванні розширення та спеціалізації торгових потоків плодоовочевої продукції, включаючи диверсифікацію маркетингових каналів, відіграли нові технічні можливості. Попит на свіжі продукти збільшився у зв'язку з вдосконаленням технології пакування та перевезення. Завдяки кращим технологіям у перевезенні, пакуванні та селекції овочів та фруктів тепер можна перевозити на великі відстані та впродовж тривалого часу, і вони все одно будуть зберігати товарний вигляд та якість. Завдяки селекції виникли нові сорти традиційних овочів, таких, як пурпурова цвітна капуста, жовті кавуни, шоколадний перець, різнокольоровий сквош. Відповідно, нові овочі привернули увагу споживачів, а відтак почав з'являтися попит на цю продукцію.

Організаційно-технологічною основою зростання виробництва плодоовочевої продукції у розвинених країнах є насадження інтенсивного типу, використання обмеженої кількості високопродуктивних, достатньо стійких до хвороб і природнокліматичних умов порід і сортів рослин, які дають продукцію високих смакових і товарних якостей.

Виробництво плодоовочевої продукції у цих країнах базується на зональному розміщенні плодово-ягідних та овочевих насаджень у найбільш сприятливих мікроекологічних районах з метою використання потенційних можливостей кожної культури і сорту, а також максимального використання природнокліматичного потенціалу. Великий розрив у виробничо-економічних показниках галузі плодоовочівництва України і розвинутих країн світу зумовлює перехід від екстенсивного розвитку галузі до адаптивного інтенсивного виробництва.

Визначальним чинником одержання високих валових зборів і урожаїв плодоовочевих культур у передових державах світу є впровадження досягнень сільськогосподарської науки і передового досвіду у виробництво в найбільш стислі строки.

Висновки. Враховуючи світові тенденції, ми можемо стверджувати, що Україна має всі перспективи розвивати виробництво плодоовочевої продукції не тільки для власного споживання (яке зростає з року в рік внаслідок зростаючого попиту і купівельної спроможності населення країни), а також для експорту у країни ЄС, яким вигідніше інвестувати кошти у розвиток плодоовочевої галузі в нашій країні, що пов'язано з дешевшими ресурсами та робочою силою.

Вступ України до Світової Організації Торгівлі, угоди якої передбачають усунення будь-яких видів дискримінації у сфері міжнародної торгівлі, поширення режиму найбільшого сприяння торгівлі, має при-

скорити просування вітчизняної продукції на міжнародні ринки, підвищити її конкурентоспроможність.

Різноманітні форми агропромислової інтеграції у плодоовочевих підкомплексах економічно розвинених країн забезпечують гнучку і мобільну систему збуту плодів ьа овочів, що значною мірою скорочує їх втрати і дозволяє своєчасно реагувати на зміну попиту на споживчому ринку. З метою раціоналізації виробництва та оптимізації шляхів збуту плодоовочевої продукції в Україні необхідно, аналогічно до розвинутих країн світу, створювати обслуговуючі кооперативи з реалізації, зберігання та переробки продукції, які працюватимуть на безприбутковій основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Нідерландський ринок плодів / А.Сталкнехт-Макеєва, С.Сидоренко // Новини садівництва. - 2003. - №3. - С.36-39.
2. Основні тенденції розвитку світового промислового садівництва / В.А. Рульєв // Агроінком - 2004. № 4-7. - С. 26-29.
3. Система реализации плодоовощной продукции в США и странах ЕС / А.Борисенко, Л.Усенко // Международный сельскохозяйственный журнал. - 1999. - №1. - С.28-32.
4. Світові тенденції виробництва та споживання овочів / А. Андрюшко // Агроаспект. - 2003. - №2. - С13-17.
5. пКр: www.lof.org.ua - Сайт Проекту Аграрного Маркетингу.
6. <http://faostat.fao.org> - Сайт Продовольчої і сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй.

УДК 338.43:339.9

НАУКОВІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АПК УКРАЇНИ

і Н.В.ПОТРИВАЄВА - к.е.н., доцент, Миколаївський ДАУ

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічний сектор АПК України - це територіальне технолого-економічне й організаційне поєднання органів та організацій, які здійснюють зовнішньоекономічні функції АПК. Іншими словами, це форма здійснення агропромислової інтеграції України у світове співтовариство на основі раціонального використання експортного агропромислового потенціалу регіонів. Він має компонентну, територіальну та організаційно-управлінську структури. Стан розвитку зовнішньо-економічних зв'язків АПК України в значній мірі впливає на формування продовольчої її безпеки, яка є невід'ємною складовою економічної безпеки.

Стан вивчення проблеми. Наукові надбання вітчизняних вчених-економістів стосовно зовнішньоекономічної діяльності АПК не

завжди адекватно відповідають сучасним реаліям світової економіки. Останнім часом з'явилися нові політичні і економічні обставини та тенденції розвитку міжнародної торгівлі, що базуються на стратегічному партнерстві України. Ось чому з теоретичної і методологічної точки зору важливо своєчасно і адекватно відреагувати на досить швидкі зміни державних пріоритетів в розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Особливе місце в наукових поглядах вітчизняних та зарубіжних вчених займають проблеми імпорту та його державного регулювання, які є предметом постійних науково-практичних дискусій. Проблема полягає не лише у дотриманні або загальному декларуванні принципів вільної торгівлі, але, у першу чергу, в захисті внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції, поставки на нього товарів за демпінговими цінами. Тому з'ясування діалектики поглядів та вироблення власної позиції щодо методів тарифного та нетарифного регулювання імпорту аграрних товарів є надзвичайно важливим в дослідженні зазначеної проблеми.

Окремі загальні питання теорії і практики розвитку зовнішньоекономічної діяльності АПК та стратегії й тактики державного регулювання як чинників її загального розвитку досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як В.Андрійчук, Д.Белл, Б.Балласа, В.Бойко, І.Бураковський, В.Буглай, В.П.Галушко, Дж.Гелберт, А.Деніелс, Дж.Кейнс, А.Кандиба, В.Камаєв, В.Коломойцев, В.Карден, І.Лукінов, М.Любимова, А.Маршалл, В.Нестеренко, О.Онищенко, М.Портер, М.Пebro, Б.Пасхавер, В.Попович, П.Саблук, Д.Стиглиц, С.Терещенко, А.Фесина, Г.Черевко, К.Шмитгофф, О.Шубравська, О.Шпичак, В.Юрчишин, група вчених з Німецької консультативної групи при уряді України, та інших вчених-економістів.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є розгляд форм, етапів та основних проблем зовнішньоекономічної діяльності України стосовно аграрного сектора економіки.

Виклад основного матеріалу. Процес формування ефективного агропромислового виробництва безпосередньо пов'язаний із станом зовнішньої торгівлі продукцією сільського господарства та харчової промисловості. Зовнішньоекономічна діяльність через фінансово-економічні механізми здатна самостійно формувати економічну ефективність аграрного виробництва, доповнювати та підтримувати стабільне економічне середовище, а за певних умов - забезпечувати розширене відтворення в галузях АПК з відповідним економічним ефектом.

Загалом зовнішньоекономічна діяльність в агропромисловому комплексі є засобом, за допомогою якого Україна має можливість та зобов'язана реалізувати на зовнішніх ринках свої потенційні порівняльні переваги в масштабності та ефективності виробництва продукції, продуктивності власних матеріальних, земельних, трудових

та інших ресурсів. Інтегрованими показниками цих переваг в аграрному виробництві є вартість, якість та ліквідність сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки.

Зважаючи на це, зовнішньоекономічна діяльність в АПК України розглядається як взаємовигідні економічні відносини українських (резиденти) та іноземних (нерезиденти) суб'єктів господарської діяльності, які мають місце в Україні та за її межами і економічним середовищем яких є агропромисловий комплекс.

Дослідженнями встановлено, що до найважливіших форм зовнішньоекономічних зв'язків АПК України належать: експорт та імпорт продовольчих товарів; надання суб'єктам господарювання АПК функцій зовнішньоекономічної діяльності України, послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності; наукова, науково-технічна, науково-виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності, навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі для потреб АПК; спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами в агропромисловій сфері; підприємницька діяльність на території України пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів агропромислової зовнішньоекономічної діяльності за межами України; організація та здійснення діяльності підприємств АПК в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та ін. подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, формування та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібно-торгівлі на території України за іноземну валюту; товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності АПК та іноземними суб'єктами господарської діяльності.

Процес дослідження агропромислового вектору зовнішньої політики України можна розбити на чотири основних етапи.

Перший етап - програмний, під час якого розробляється програма наукового дослідження, в якій визначаються об'єкт і предмет, визначається мета та завдання дослідження зовнішньої агропромислової інтеграції.

На другому інформаційному етапі наукового пізнання проводиться збір та обробка інформації із застосуванням в першу чергу таких методів, як статистичний та монографічний. Джерелами інформації стосовно агропромислового вектору зовнішньої політики є інформація Державного комітету статистики України, Міністерства аг-

рарної політики, Міністерства економіки. Об'єкт й предмет досліджень вирізняються масовістю, що зумовлює велике значення для них статистичних методів. Особливість цих методів власне і полягає в тому, що вони застосовуються для узагальнення й аналізу відповідних статистичних показників.

На третьому етапі відбувається аналіз інформації, статистична інформація систематизується та обробляється, що дає змогу поглибити дослідження об'єкту. При цьому широко застосовується системний аналіз — метод підготовки та обґрунтування рішень щодо розв'язання складних комплексних проблем агропромислової інтеграції. Методологія системного аналізу ґрунтується на системному вивченні явищ. Його сутність полягає в тому, що всі об'єкти зовнішньоекономічної діяльності АПК розглядаються у вигляді систем. Агропромисловий вектор зовнішньої політики України підпадає під основні системні ознаки: цілісність, структурність, взаємозв'язок з середовищем, ієрархічність, множинність опису та ін.

Системний підхід передбачає розгляд наступних аспектів: багатовекторність зовнішньоекономічних зв'язків АПК України (регіональні економічні об'єднання - ЄС, ЧЕС, СНД та ін.); динаміка та територіальні особливості зовнішньої торгівлі (обсяги зовнішньоторгового обороту АПК, експорту та імпорту; інвестицій в АПК; товарна структура експорту та імпорту продовольчої продукції; галузева структура іноземних інвестицій в об'єкти АПК; просторові напрямки експорту та імпорту продовольчої продукції).

Четвертий етап передбачає розробку основних напрямків вдосконалення територіального аспекту формування агропромислового вектору зовнішньої політики. На основі порівняння оптимальної моделі та існуючої визначаються територіальні диспропорції у розвитку зовнішньоекономічного вектора АПК України. Аналіз ефективності зовнішньої торгівлі продовольчою продукцією дає змогу здійснити вибір оптимальної товарної структури експорту та імпорту, а також територіального розподілу зовнішньоекономічних потоків з метою раціоналізації структури цих зв'язків, досягнення максимального економічного ефекту.

Після виборення Україною незалежності надзвичайно зросла актуальність вивчення проблем, пов'язаних з валютою і валютно-фінансовою системою. Адже міцність фінансово-валютної системи країни визначає її економічну незалежність. Крім того, рівень інтеграції валютно-фінансової системи країни з міжнародною валютно-фінансовою системою зумовлює ефективність існування різних форм міжнародної торгівлі, а значить, без сумніву впливає на рівень економічного розвитку будь-якої країни. Режим функціонування всіх видів валютних операцій в країні є також потужним фактором її подальшого соціально-економічного розвитку. Саме тому питання валюти і валютних операцій є завжди в полі зору провідних економіс-

тів-фінансистів держави, що розглядають також проблему можливості інтеграції України як фактора сучасного розвитку світової економіки у ЄП та у ЄС задля досягнення прагматичного, взаємовигідного співробітництва із світовими партнерами, забезпечення реалізації національних інтересів, що залишається проблемним як для фахівців, так і для суспільства.

В.І.Губенко [1] зазначає, що будь-яке радикальне визначення пріоритетів у зовнішньоекономічній діяльності зумовлює окреслення основних вузлів напруги або ускладнень у зовнішньоекономічних відносинах, яких може бути п'ять. Перший — значний дисбаланс між споживанням населенням і виробництвом продовольчих товарів, які компенсуються за рахунок споживчого імпорту; другий — глибокий розрив між економічним потенціалом матеріального виробництва і рівнем випуску товарів, що сформувався під впливом фінансових обмежень; третій — поляризація економіки на конкурентну щодо експорту і на орієнтовану на внутрішній ринок, що загострює незбалансованість зовнішньоекономічної діяльності; четвертий — внутрішній перерозподіл фінансових ресурсів на користь експортноорієнтованого сектора, що компенсує його низьку ефективність; п'ятий — інфляційний перерозподіл доходів і неплатежів, що компенсують макроекономічну нерівновагу виробничої системи. Міжнародний поділ праці та відсутність єдиної для всіх країн валюти платежу, наявність постійної небезпеки валютних втрат унаслідок коливань валютних курсів викликає необхідність здійснення валютних операцій, тобто операцій купівлі-продажу іноземної валюти. Суттєву роль при цьому відіграє валютний ринок.

Успішна реалізація вимог до зовнішньоекономічної сфери багато в чому залежить від того, наскільки вдасться узагальнити нагромаджений досвід, порівняти його із сучасною зарубіжною і вітчизняною практикою, виявити досягнення та прорахунки, окреслити вектори дій і накреслити перспективи.

Нові тенденції в трансформуванні міжнародного економічного середовища наприкінці ХХ століття, що характеризується глобалізацією, регіоналізацією та диверсифікацією інвестиційних, фінансових, товарних та інших ринків, зумовлюють необхідність наукових досліджень, спрямованих на вивчення багатовекторного прагматизму розвитку економіки України в цілому та окремих її галузей, починаючи від загального визначення його суті через виробництво і до більш конкретного та глибокого вивчення товарообігу, в тому числі через зміст зовнішньоекономічної діяльності.

Враховуючи не тільки масштабність світової економіки (загальний світовий експорт товарів та послуг в 1998 році становив 5270 млрд. дол. США), але і міжнародний обсяг торгівлі сільськогосподарськими товарами (частка тільки експортованої аграрної продукції дорівнює 10,5%, з якої продукція харчової промисловості — 443,1 млрд

дол. США, сільськогосподарська сировина — 109,6 млрд дол. США), розвиток зовнішньоекономічних відносин в аграрній сфері набув надзвичайно актуального значення як з позиції загальносвітової продовольчої безпеки, так і здійснення міжнародної торгівлі в цілому. Тому серед усієї сукупності фундаментальних і прикладних питань опрацювання соціально-економічної моделі розвитку агропромислового комплексу України невідкладного вирішення потребує завдання формування механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності стосовно аграрної економіки як однієї з малодосліджених і недостатньо висвітлених в спеціальній фаховій літературі проблем.

Особливої актуальності в останні роки набула також проблема визначення перспективних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності з метою зростання виробництва та експорту конкурентоспроможних видів аграрної продукції. До того ж державні механізми управління галуззю в попередні роки не були досконалыми стосовно регулювання імпорту й експорту, що значною мірою впливало на відтворення виробничого потенціалу та фінансово-економічний стан підприємств АПК. Тому пошук науково обґрунтованих факторів зростання ефективності виробництва конкурентоспроможної української сільськогосподарської продукції, забезпечення продовольчої безпеки держави обумовлюють і необхідність розробки фінансово-економічних механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності АПК, а також поглиблення науково-дослідних робіт з цієї проблеми. Все це і обумовило вибір і актуальність теми, структурну побудову дисертаційної роботи та наукове і практичне значення проведеного дослідження.

Україна почала активно формувати власну систему зовнішньоекономічної діяльності та механізм її державного регулювання, зокрема і в АПК, з набуттям державної незалежності, оскільки сприяння розвитку раціональних зовнішньоекономічних зв'язків є одним з визначальних завдань усіх розвинених держав.

Дослідженнями встановлено, що, відповідно до нових умов розвитку світового ринку, пов'язаного з глобалізацією, регіоналізацією та диверсифікацією, узагальнюючими макроекономічними принципами розвитку зовнішньоекономічної діяльності є врахування зростаючого диспаритету між економіками розвинутих країн та країн, що розвиваються, вирівнювання економічного стану держав, які стають членами потужних економічних угруповань, формування міжнародної вартості на основі цін світових ринків, потреба участі в міжнародному поділі праці і т.п.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється державою в особі її органів та безпосередньо суб'єктами господарської діяльності. Важелями регулювання є закони України, нормативно-правові акти, що визначають управління економікою,

оперативні заходи економічного втручання в експортно-імпортні операції тощо.

Особливістю сучасних національних систем регулювання зовнішньоекономічної діяльності є комплексний характер, що виявляється у використанні різних інструментів регулювання, але перевага надається фінансово-економічним методам, які взаємодіють і взаємодоповнюють один одного: фінансові - спрямовані на формування бюджетно-податкового, а економічні - ціноутворюючого середовища у вітчизняному АПК. У процесі формування та становлення механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності були задіяні саме фінансово-економічні методи та інструменти.

• Все вище викладене дає можливість визначити фінансово-економічний механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в АПК як сукупність взаємопов'язаних та взаємообумовлених фінансових, організаційно-економічних і нормативно-правових методів управління та впливу на формування попиту і пропозиції на аграрну продукцію на внутрішньому і світовому ринках.

Висновки. Отже, лише системний підхід у визначенні форм, етапів та проблемних аспектів зовнішньоекономічної діяльності України на світовому аграрному ринку дасть змогу реалізувати той значний експортний потенціал, який є та може бути створений в країні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Губенко В. І. Механізм зовнішньоекономічної діяльності АПК: процеси, тенденції та розвиток: Монографія — Біла Церква: Білоцерківський державний аграрний університет, 2002. — 261 с.
2. Джонсон Д. Процессы управления стратегическими изменениями. — М.: Линт. — 1996. — 187 с.
3. Зуб А. Т. Стратегический менеджмент: теория и практика. — М.: Аспект Пресс. — 2002. — С. 45-154.
4. Минцберг Г., Кузин Дж. Б., Гошал С. Стратегический процес. — СПб.: Питер. — 2001. — 410 с. УДК 65.9(4 Укр)42

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Л.О.АБСАВА - докторант, Інститут економіки та прогнозування

Постановка проблеми. В умовах динамічного розвитку процесів глобалізації, поглиблення інтеграції світогосподарських зв'язків особливого значення набувають проблеми продовольчої безпеки як елемента національної безпеки країни.

Продовольча безпека - це спроможність держави за будь-яких обставин гарантувати і забезпечувати потреби населення в продовольстві на рівні обґрунтованого споживання та відповідно до його платоспроможного попиту по відношенню до цін, що склались на ринку продовольства.